

sób postępowania w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości oraz sposób obliczania korekt finansowych. Nowością jest załączenie do Wytycznych tzw. taryfikatora, czyli tabeli określającej stawki procentowe korekt finansowych i pomniejszeń dla poszczególnych kategorii nieprawidłowości indywidualnych, stosowane w zamówieniach. Trzeba zauważyć, że załącznik do wytycznych jest odwzorowaniem załącznika do decyzji Komisji z 14.05.2019 r. ustanawiającej wytyczne dotyczące określania korekt finansowych w odniesieniu do wydatków finansowanych przez Unię w przypadku nieprzestrzegania obowiązujących przepisów dotyczących zamówień publicznych¹⁰.

Wytyczne związane z realizacją polityki spójności należy zaliczyć do *soft law*. Mają one charakter niewiążących zaleceń, a beneficjenci zobowiązują się do ich stosowania, podpisując umowę o dofinansowanie projektu (Bach-Golecka, 2018, s. 71–84). Należy zauważyć, iż w procesie wdrażania polityki spójności jak również korygowania nieprawidłowości akty prawa miękkiego (*soft law*) mają szczególne znaczenie. Co do zasady pozbawione są mocy prawnej, jednak są stosowane i przestrzegane przez adresatów ze względu na autorytet instytucji je wydających (Bańczak, 2016, s. 61–72). Do prawa miękkiego należy również zakwalifikować: zalecenia, informacje interpretacyjne, zielone księgi, białe księgi, komunikaty informacyjne, przewodniki decyzyjne, opinie, uchwały Rady czy też jej oświadczenia (Piasecki, 2009, s. 50). Ranga tych aktów rośnie również w kontekście zasady pomocniczości, która nakazuje korzystanie z aktów niewiążących. Zasada pomocniczości wspiera zdolność podejmowania decyzji i działań na szczeblu państw członkowskich oraz stanowi uzasadnienie prawne interwencji Unii, jeśli cele danego działania nie mogą zostać osiągnięte w wystarczającym stopniu przez państwa członkowskie i jeśli „ze względu na rozmiary lub skutki proponowanego działania” możliwe jest lepsze ich osiągnięcie na poziomie Unii (art. 5 ust. 3 Traktatu o Unii Europejskiej¹¹). A zatem zasada pomocniczości ma na celu określenie odpowiedniego poziomu interwencji w dziedzinach kompetencji dzielonych między UE a państwami członkowskimi UE (Chochowski, 2020, s. 205–222). Warto również podkreślić znacznie Wytycznych dotyczących kontroli realizacji programów polityki spójności na lata 2021–2027¹². Wytyczne te zawierają postanowienia w zakresie ram systemu kontroli, regulują najważniejsze procesy kontrolne i określają podstawowe obowiązki IZ w zakresie ich realizacji. Należy także wspomnieć o zatwierdzonym 23.01.2023 r. dokumencie pt. Zasady kontroli programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego (FERS). Zasadniczo dokument ten skierowany jest do instytucji pośredniczących i określa: podstawy prawne procesów kontroli, zadania poszczególnych instytucji odpowiedzialnych za kontrolę, ogólne zasady systemu kontroli, zakres podmiotowy i przedmiotowy kontroli, a także tryb kontroli.

Jeśli chodzi o inne dokumenty istotne przy ocenie prawidłowości poniesionych wydatków przez beneficjenta wsparcia unijnego, trzeba wskazać Wytyczne dotyczące kwalifikowalności wydatków na lata 2021–2027¹³. Wydatek kwalifikowalny to koszt lub wydatek poniesiony w związku z realizacją

projektu w ramach programu operacyjnego, który spełnia kryteria refundacji oraz rozliczenia zgodnie z umową o dofinansowanie. Wydatkami kwalifikującymi się do objęcia wsparciem są te, które zostały poniesione nie tylko zgodnie z obowiązującymi przepisami, ale również zasadami, w tym zasadą równego traktowania, zachowania uczciwej konkurencji i przejrzystości. Niestety bardzo często brak wykwalifikowanej kadry ze strony beneficjenta i świadomości obowiązujących zasad oznacza, iż część wydatków zostanie uznana za niekwalifikowane. Porównując poprzednią perspektywę finansową z obecną, trzeba zauważyć, że w aktualnie obowiązujących Wytycznych w zakresie kwalifikowalności zrezygnowano z rozeznania rynku, nadal jednak wymagane jest wykazanie, że cena, po jakiej dokonano zakupu, jest ceną rynkową.

Wytyczne w zakresie kwalifikowalności wskazują, iż początkiem okresu kwalifikowalności wydatków w perspektywie 2021–2027 jest 1.01.2021 r. (z zastrzeżeniem pkt 3 i 4, podrozdział 2.1 Wytycznych), zaś końcową datą kwalifikowalności wydatków jest 31.12.2029 r. Okres kwalifikowalności wydatków w ramach projektu określony jest w umowie o dofinansowanie projektu, przy czym okres ten nie może wykroczyć poza daty graniczne. Trzeba podkreślić, że kwalifikowalność wydatków w ramach projektu może przypadać na okres przed podpisaniem umowy o dofinansowanie projektu. Wydatki poniesione przed podpisaniem umowy o dofinansowanie projektu mogą zostać uznane za kwalifikowalne wyłącznie w przypadku spełnienia warunków kwalifikowalności określonych w Wytycznych i umowie o dofinansowanie projektu.

Kontrole realizacji projektów

Zgodnie z treścią art. 25 ust. 1 ustawy wdrożeniowej beneficjent jest zobowiązany poddać się kontrolom realizacji programu, wykonywanym przez instytucje kontrolujące lub na zlecenie tych instytucji, których celem jest upewnienie się, że system zarządzania i kontroli programu działa prawidłowo, a wydatki w ramach programu są ponoszone zgodnie z przepisami prawa, zasadami krajowymi i unijnymi oraz umową o dofinansowanie projektu lub decyzją o dofinansowaniu projektu. Kontrola towarzyszy realizacji każdego projektu, któremu udzielone zostało wsparcie z funduszy unijnych. Jest obowiązkowym elementem w trakcie jego trwania lub krótko po zakończeniu projektu, poprzedzając jego ostateczne rozliczenie. Może też nastąpić w okresie trwałości projektu.

Instytucja Zarządzająca zapewnia realizację kontroli, które obejmują: kontrole systemowe oraz kontrole projektów, w tym wydatków, w szczególności: weryfikacje wniosków o płatność beneficjenta, kontrole w miejscu realizacji projektu lub w siedzibie podmiotu kontrolowanego, kontrole przestrzegania zasad udzielania pomocy publicznej oraz w zakresie stosowania właściwych procedur dotyczących udzielania zamówień, kontrole krzyżowe, kontrole na zakończenie realizacji projektu oraz kontrole trwałości pro-

jektu. Kontrole w miejscu realizacji projektu lub w siedzibie podmiotu kontrolowanego mogą być prowadzone w formie wizyt monitoringowych, będących formą kontroli projektu (Krzykowski, 2016, s. 32–33; Michalik, 2021, s. 34). Celem wizyt monitoringowych może być m.in. wczesne identyfikowanie ewentualnych zagrożeń i nieprawidłowości. Kontrole na zakończenie realizacji projektu mają na celu sprawdzenie kompletności dokumentów potwierdzających właściwą ścieżkę audytu, o której mowa w art. 69 ust. 6 rozporządzenia ogólnego, w odniesieniu do zrealizowanego projektu.

Kontroli trwałości podlega projekt obejmujący inwestycje w infrastrukturę lub inwestycje produkcyjne w rozumieniu Wytycznych dotyczących kwalifikowalności. Kontrola trwałości jest prowadzona w okresie pięciu lat od daty dokonania płatności końcowej na rzecz beneficjenta. Okres ten może być skrócony do trzech lat w zakresie utrzymania inwestycji lub miejsc pracy stworzonych przez MŚP zgodnie z art. 65 ust. 1 rozporządzenia ogólnego. Kontrole trwałości prowadzone są w aplikacji e-Kontrole, wchodzącej w skład systemu teleinformatycznego dedykowanego prowadzeniu i dokumentowaniu kontroli oraz zarządzaniu procesami kontroli. Po zakończeniu okresu trwałości w projekcie IZ zapewni prowadzenie kontroli mającej na celu weryfikację zgodności projektu z prawem unijnym i krajowym stosownie do postanowień umowy o dofinansowanie projektu w tym zakresie. Warto również podkreślić, iż ocena prawidłowości realizacji projektu obejmuje także badanie celu projektu i zakładanych we wniosku o dofinansowanie projektu wskaźników. Jeśli zakładane przez beneficjenta cele projektu nie zostały osiągnięte i nie zrealizowano obligatoryjnych wskaźników produktu oraz rezultatu, to oczywiste jest, że w sposób istotny naruszono postanowienia umowy o dofinansowanie¹⁴.

Umowa o dofinansowanie określa również termin, do którego kontrole danego projektu mogą być prowadzone. Kontrole realizowane przez Instytucję Zarządzającą mogą ponadto obejmować inne kontrole wynikające z ustawy wdrożeniowej lub zawartej z beneficjentem umowy o dofinansowanie projektu, np. weryfikacje procedur kontroli wewnętrznej beneficjentów lub weryfikacje w zakresie prawidłowości przeprowadzenia właściwych procedur w zakresie oceny oddziaływania na środowisko.

Kluczowym dokumentem, podsumowującym stan faktyczny stwierdzony w ramach czynności kontrolnych jest informacja pokontrolna. Zgodnie z art. 27 ust. 1 ustawy wdrożeniowej „po zakończeniu kontroli sporządza się informację pokontrolną, która po podpisaniu jest doręczana kontrolowanemu wnioskodawcy, beneficjentowi lub kontrolowanej instytucji”. Informacja pokontrolna jest sporządzana w aplikacji e-Kontrole i poza danymi automatycznie generowanymi powinna zawierać: zakres kontroli, informacje na temat sposobu wyboru dokumentów do kontroli oraz jej wielkości, ustalenia kontroli, stwierdzone nieprawidłowości/uchybień. Podmiot kontrolowany ma prawo do zgłoszenia, na piśmie utrwalonym w postaci elektronicznej lub w postaci papierowej, w terminie 14 dni od dnia doręczenia mu informacji pokontrolnej, podpisanych, umotywowanych zastrzeżeń do tej informacji (art. 27 ust. 2 ustawy wdrożeniowej). Insty-

tucja kontrolująca najpierw w terminie 14 dni rozpatruje zastrzeżenia i wysyła stanowisko co do zgłoszonych zastrzeżeń, a następnie w terminie nie dłuższym 10 dni sporządza ostateczną informację pokontrolną. Jeśli kontrola wykryła nieprawidłowości, to w informacji zawarte są zalecenia wraz z terminem ich wypełnienia, natomiast nieprawidłowe wydatki zostają skorygowane.

Korekty finansowe

Nieprawidłowości mogą także zostać wykryte w wyniku audytów lub kontroli wykonywanych przez IA (Instytucja Audytowa), KE (Komisja Europejska), OLAF (Europejski Urząd ds. Zwalczania Nadużyć Finansowych), ETO (Europejski Trybunał Obrachunkowy), inne podmioty do tego uprawnione na podstawie odrębnych przepisów lub na zlecenie tych instytucji. Jak wynika z art. 103 ust. 1 rozporządzenia ogólnego, jeżeli wydatek zadeklarowany Komisji okaże się nieprawidłowy, państwa członkowskie chronią budżet Unii i stosują korekty finansowe poprzez anulowanie całości lub części wsparcia z Funduszy na rzecz operacji lub programu. Zgodnie z art. 2 pkt 13 ustawy wdrożeniowej korekta finansowa jest to kwota, o jaką pomniejsza się finansowanie UE dla projektu lub programu w związku z nieprawidłowością indywidualną lub systemową.

Porównując w tym aspekcie obecną perspektywę finansową z poprzednią (2014–2020), warto zwrócić uwagę na zmianę dotyczącą doprecyzowania momentu, w którym nałożenie korekty finansowej jest wymagane. W poprzednim okresie programowania przepisy rozporządzenia ogólnego obowiązywały państwa członkowskie do dokonywania korekt finansowych w związku z pojedynczymi lub systemowymi nieprawidłowościami stwierdzonymi w operacjach lub programach operacyjnych. W obecnej perspektywie przepisy wiążą obowiązki nałożenia korekty bezpośrednio z ochroną budżetu Unii, wskazując na obowiązek nałożenia korekty przez państwo członkowskie, jeżeli wydatek zadeklarowany Komisji okaże się nieprawidłowy. Instytucja Zarządzająca lub w przypadku powierzenia zadań (art. 9 ust. 1 ustawy wdrożeniowej) – Instytucja Pośrednicząca powinna zapewnić odpowiednią weryfikację prawidłowości realizacji projektów w poszczególnych obszarach wdrażania oraz wykrywalność istniejących uchybień/nieprawidłowości w celu podjęcia stosownych działań naprawczych.

Wspomniane wyżej Wytyczne dotyczące sposobu korygowania nieprawidłowości określają konsekwencje, jakie może ponieść beneficjent środków unijnych w przypadku, gdy otrzymane środki zostaną wydatkowane niezgodnie z obowiązującymi przepisami. Zastosowanie ma także ustawa o finansach publicznych.

Stwierdzenie nieprawidłowości przed zatwierdzeniem wniosku o płatność wiąże się z pomniejszeniem wartości wydatków kwalifikowalnych ujętych w złożonym przez beneficjenta wniosku o płatność o kwotę wydatków poniesionych nieprawidłowo. W takim przypadku beneficjent ma możliwość zgłoszenia umotywowanych zastrzeżeń – przepisy

art. 27 ust. 2–12 ustawy wdrożeniowej stosuje się odpowiednio. Natomiast stwierdzenie nieprawidłowości po zatwierdzeniu wniosku o płatność wymaga nałożenia korekty finansowej. Wartość korekty finansowej wynikającej ze stwierdzonej nieprawidłowości indywidualnej jest równa kwocie wydatków poniesionych nieprawidłowo w części odpowiadającej kwocie finansowania UE.

Metodykę dokonywania korekt finansowych dla nieprawidłowości określił TSUE w wyroku z 14.07.2016 r.¹⁵ Trybunał przyjął, iż nie każde naruszenie polskiego prawa uzasadnia naliczenie korekty. Musi ono powodować szkodę majątkową w budżecie Unii Europejskiej.

Zgodnie z Wytycznymi dotyczącymi sposobu korygowania nieprawidłowości wartość korekty finansowej należy obliczyć według następującego wzoru:

$$W_K = N_w \times W_S,$$

gdzie:

W_K – wartość korekty finansowej,

N_w – wartość nieprawidłowości,

W_S – wartość finansowania UE określona procentowo (stopa finansowania).

Warto zaznaczyć, iż w przypadku obliczania wartości korekty finansowej w związku z nieprawidłowościami związanymi z udzielaniem zamówień, wartość korekty finansowej związanej z nieprawidłowością indywidualną stwierdzoną w danym zamówieniu jest równa wartości wydatków poniesionych w ramach tego zamówienia objętych finansowaniem UE.

Wartość korekty finansowej w związku z nieprawidłowością dotyczącą zamówienia należy obliczyć według następującego wzoru:

$$W_K = W_{KW} \times W_S \times W\%,$$

gdzie:

W_K – wartość korekty finansowej,

W_{KW} – wartość faktycznie poniesionych wydatków kwalifikowalnych w zamówieniu,

W_S – wartość finansowania UE określona procentowo (stopa finansowania),

$W\%$ – stawka procentowa korekty określona w załączniku.

Kwestia szacowania wysokości korekty finansowej w szczególności za naruszenia Prawa zamówień publicznych¹⁶ jest zagadnieniem budzącym liczne wątpliwości, co jest spowodowane brakiem ugruntowanej wykładni stosowania obowiązujących przepisów. Instytucje nakładające korekty finansowe w celu obliczenia ich wysokości korzystają wyłącznie ze wskaźnika z taryfikatora. Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z 10.01.2023 r., I GSK 1803/22, potwierdził, że mimo stosowania stawek z taryfikatora przepisy rozporządzenia ogólnego wymagają od właściwej instytucji ustalenia kwoty korekty, która ma być dokonana, przy uwzględnieniu trzech kryteriów: charakteru nieprawidłowości, jej wagi oraz straty finansowej poniesionej przez fundusze. Trzeba podkreślić, że przywołany wyrok opiera się na

poprzednim stanie prawnym, odwołując się do 98 ust. 2 rozporządzenia 1083/2006¹⁷. W świetle obowiązującego rozporządzenia ogólnego z 2021 r. brak wyraźnego zobowiązania dla państw członkowskich do uwzględnienia przy obliczaniu korekty finansowej charakteru i wagi nieprawidłowości. Trzeba jednak zauważyć, że obowiązujące Wytyczne w podrozdziale 6.1 w pkt 2 przewidują możliwość obniżenia wartości korekty finansowej zgodnie z wartością stawki procentowej określonej w załączniku do Wytycznych, jeżeli anulowanie całości wydatków poniesionych w ramach zamówienia, finansowanych z funduszy UE, byłoby niewspółmierne do charakteru i wagi nieprawidłowości. Nie jest natomiast możliwe obniżenie wartości korekty finansowej w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości indywidualnych, które wiążą się z przypadkami nadużyć finansowych lub celowego uprzywilejowania jednego z wykonawców, stwierdzonych w prawomocnym orzeczeniu sądu lub decyzji ostatecznej (Piwowarczyk, 2019, s. 8–14).

Reasumując powyższe rozważania i wątpliwości, należałoby stwierdzić, że każdorazowe oszacowanie wysokości korekty finansowej powinno zostać poddane szczegółowej analizie, a nie jedynie przyporządkowaniu nieprawidłowości do stawki z taryfikatora. Trzeba uznać, że ustalenia poczynione przez NSA w wyroku I GSK 1803/22 nadal pozostają aktualne w obecnym stanie prawnym. Wydaje się, że problemy i wątpliwości dotyczące przedmiotowego zagadnienia nie wynikają z samych przepisów, a raczej z braku ich znajomości i odpowiedniego stosowania przez pracowników instytucji zobowiązanych do nakładania korekt.

Zgodnie z art. 103 ust. 3 rozporządzenia ogólnego wkład umorzony dla danej operacji może zostać ponownie wykorzystany w programie, lecz musi zostać przeznaczony na inną operację. W przypadku gdy ma miejsce nieprawidłowość systemowa, dokonanie korekty polega na zmniejszeniu wkładu unijnego do programu. Jednakże, gdy korekta finansowa nie dotyczy całego programu, kwota korekty może zostać ponownie wykorzystana na dany program, z wyłączeniem projektów dotkniętych nieprawidłowością systemową. Podobnie w przypadku korekty dotyczącej nieprawidłowości systemowej anulowane wsparcie nie może zostać ponownie wykorzystane w żadnej z operacji dotkniętych tą nieprawidłowością. Nałożenie korekty finansowej na projekt oznacza zatem trwałe obniżenie kwoty przyznanego wcześniej dofinansowania.

W przypadku wystąpienia nieprawidłowości w projektach dotyczących wdrażania instrumentów finansowych możliwe jest ponowne wykorzystanie w ramach tej samej operacji kwot dotkniętych nieprawidłowością indywidualną, na następujących zasadach:

- w przypadku gdy nieprawidłowość będąca powodem anulowania wkładu została wykryta na szczeblu ostatecznego odbiorcy – wyłącznie na rzecz innych ostatecznych odbiorców w ramach tego samego instrumentu finansowego;
- w przypadku gdy nieprawidłowość będąca powodem anulowania wkładu została wykryta na szczeblu podmiotu wdrażającego fundusz szczegółowy, a instrument finansowy jest wdrażany przez strukturę z funduszem powierniczym – wyłącznie na rzecz innych podmiotów wdrażających fundusze szczegółowe.

Należy zauważyć, że przepisy dotyczące nakładania korekt finansowych przez Komisję uległy istotnemu uproszczeniu w porównaniu z poprzednim okresem programowania 2014–2020 (art. 104 rozporządzenia ogólnego). Ograniczona została liczba przypadków, w których Komisja jest uprawniona do nałożenia na państwo członkowskie korekty finansowej, zlikwidowano możliwość nałożenia korekty w sytuacji, gdy państwo członkowskie nie wypełniło zakładanych dla programu wskaźników, oraz w przypadku niewywiązania się przez państwo członkowskie z zasady dodatkowości¹⁸. Trzeba podkreślić, że w obecnej perspektywie finansowej 2021–2027 w ogóle zrezygnowano z weryfikacji zasady dodatkowości. Zgodnie z obowiązującymi przepisami Komisja dokonuje korekt finansowych poprzez zmniejszenie wsparcia z funduszy dla programu, gdy stwierdzi, że:

- istnieje poważne uchybienie (zdefiniowane w art. 2 pkt 32 rozporządzenia ogólnego) w systemie zarządzania i kontroli, które zagroziło wsparciu z funduszy już wypłaconemu na rzecz programu;
- wydatek ujęty w zatwierdzonym zestawieniu wydatków jest nieprawidłowy i nie został wykryty ani zgłoszony przez państwo członkowskie;
- państwo członkowskie nie wypełniło swoich zobowiązań wynikających z art. 97 rozporządzenia ogólnego przed wszczęciem przez KE procedury korekty finansowej (tj. gdy państwo członkowskie nie podjęło niezbędnych działań w celu naprawy sytuacji, co doprowadziło do wstrzymania płatności na podstawie art. 96).

Zgodnie z art. 104 rozporządzenia ogólnego Komisja może stosować ryczałtowe lub ekstrapolowane korekty finansowe. W motywie 70 rozporządzenia ogólnego wskazano, że Komisja stosuje takie korekty, gdy nie jest w stanie precyzyjnie obliczyć kwoty nieprawidłowych wydatków związanych z indywidualnymi przypadkami. Zasady dokonywania korekt ekstrapolowanych i ryczałtowych określono w załączniku XXV do rozporządzenia ogólnego. Należy przy tym podkreślić, że w przypadku korekty ryczałtowej stawka korekty może zostać obniżona. Dzieje się tak, jeżeli jej poziom jest nieproporcjonalny po uwzględnieniu wyszczególnionych w załączniku XXV elementów. W proces określania poziomu korekty ryczałtowej z założenia wpisany jest zatem element subiektywnej oceny Komisji co do charakteru i wagi naruszenia oraz dokonanej przez KE oceny ryzyka wielkości straty finansowej dla budżetu UE.

Sankcje stosowane wobec beneficjentów w przypadku nieprawidłowości wynikają z obowiązujących przepisów prawa, z treści zawartej umowy o dofinansowanie projektu, jak i Wytycznych. Wykrycie nieprawidłowości w procedurze wydatkowania środków z funduszy unijnych niesie dla beneficjenta dotkliwe konsekwencje – jedną z nich jest zwrot środków wraz z odsetkami w wysokości określonej jak dla zaległości podatkowych. Zwrot środków otrzymanych na realizację projektu wraz z odsetkami następuje zawsze, gdy na beneficjenta zostanie nałożona korekta finansowa oraz gdy zajdą przesłanki określone w art. 207 ust. 1 u.o.f.p. W określonych sytuacjach ustawodawca przewidział możliwość wykluczenia beneficjenta z możliwości otrzymania środków unijnych w przyszłości (art. 207 ust. 4 u.o.f.p.) (Humel-Macie-

wiczak & Nowak-Far, 2019, s. 697). Właściwa instytucja w umowie o dofinansowanie projektu określa, zgodnie z art. 206 ust. 2 pkt 8 u.o.f.p., warunki i terminy zwrotu środków, w tym środków nieprawidłowo wykorzystanych lub pobranych w nadmiernej wysokości lub w sposób nienależny. Do wszczęcia procedury w sprawie zwrotu środków niezbędne jest, aby wystąpiła co najmniej jedna z przesłanek wskazanych w art. 207 ust. 1 u.o.f.p. Trzeba zauważyć, że odpowiedzialność beneficjenta ma charakter obiektywny¹⁹. Oznacza to, że bez znaczenia jest, czy beneficjentowi można bezpośrednio przypisać winę z tytułu zaistniałych zdarzeń, złą wiarę, czy zamiar bezpośredni. Postępowanie w sprawie zwrotu środków europejskich prowadzone jest zgodnie z przepisami ustawy z 14.06.1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego²⁰. Przed wydaniem decyzji właściwa instytucja ma zatem obowiązek wszczęcia postępowania administracyjnego i zawiadomić o tym beneficjenta. W świetle art. 207 ust. 9 u.o.f.p. do wydania decyzji o zwrocie środków co do zasady uprawnione są organy pełniące funkcję Instytucji Zarządzającej lub Instytucji Pośredniczącej. Podkreślenia wymaga, że zgodnie z przepisem art. 207 ust. 11 u.o.f.p. organy te mogą na podstawie porozumienia lub umowy upoważnić do wydania decyzji Instytucję Wdrażającą, pod warunkiem że jest ona jednostką zaliczaną do sektora finansów publicznych. Wydanie decyzji o zwrocie środków jest poprzedzone skierowaniem do beneficjenta wezwania do zwrotu środków lub wezwania do wyrażenia zgody na pomniejszenie kolejnych płatności dofinansowania ze środków unijnych w przypadku stwierdzenia okoliczności stanowiących podstawę żądania zwrotu dofinansowania wskazanych w art. 207 ust. 1 u.o.f.p. Zwrot środków powinien zostać dokonany przez beneficjenta w terminie 14 dni od daty doręczenia wezwania. Po bezskutecznym upływie tego terminu organ wszczyna postępowanie administracyjne, które kończy się wydaniem decyzji w sprawie określenia kwoty przypadającej do zwrotu, terminu, od którego nalicza się odsetki, oraz sposobu zwrotu środków. Należy w tym miejscu wskazać, że jeżeli beneficjent dokona zwrotu środków po wszczęciu procedury, ale przed wydaniem decyzji, decyzji nie wydaje się. Od decyzji wydanej przez Instytucję Pośredniczącą lub Instytucję Wdrażającą służy odwołanie do właściwej Instytucji Zarządzającej, natomiast w przypadku wydania decyzji w pierwszej instancji przez Instytucję Zarządzającą beneficjentowi przysługuje wniosek do tej instytucji o ponowne rozpatrzenie sprawy²¹. Do wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące odwołań od decyzji administracyjnych (art. 127 § 3 k.p.a.). Beneficjenci mają prawo do skorzystania z możliwości wniesienia skargi do właściwego Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego oraz skargi kasacyjnej do NSA (Snarski & Martyniuk, 2023, s. 19–27).

Informowanie Komisji Europejskiej o nieprawidłowościach

Zgodnie z art. 69 ust. 12 rozporządzenia ogólnego państwa członkowskie zobowiązane są do informowania KE

o stwierdzonych nieprawidłowościach. W Polsce za organizację i koordynację procesu informowania KE o nieprawidłowościach, zgodnie z określonymi przez nią wymogami, w tym weryfikację poprawności formalnej i kompletności zgłoszeń przygotowanych przez IZ, odpowiada Szef KAS, który wykonuje również zadania jednostki koordynującej zwalczanie nadużyć finansowych AFCOS (Anti-Fraud Coordination Service).

Należy zwrócić uwagę, że zasady dotyczące informowania KE o nieprawidłowościach zostały przeniesione z głównej treści rozporządzenia ogólnego do załącznika XII, gdzie uregulowano w szczególności nieprawidłowości podlegające zgłoszeniu do KE oraz nieprawidłowości niepodlegające zgłoszeniu. Obowiązkowemu zgłoszeniu podlegają nieprawidłowości, które były przedmiotem wstępnego ustalenia administracyjnego albo powodują jego wstąpienie, nieprawidłowości poprzedzające upadłość oraz nieprawidłowości, w odniesieniu do których Komisja złożyła pisemny wniosek o udzielenie informacji do państwa członkowskiego.

Zgłoszeniu do KE podlegają wszystkie nieprawidłowości, które były przedmiotem pierwszego ustalenia administracyjnego lub sądowego, w przypadku gdy wkład funduszy UE w kwocie nieprawidłowości przekracza próg 10 000 euro. Warto zauważyć, iż właściwa instytucja jest zobowiązana do niezwłocznego zawiadomienia KE o każdym przypadku szczególnym, czyli o wykrytej nieprawidłowości (lub jej podejrzeniu), która może mieć następstwa poza terytorium Polski (niezależnie od wysokości wkładu UE). Zgłoszenie nieprawidłowości powinno zostać dokonane w terminie dwóch miesięcy od zakończenia kwartału, w którym nieprawidłowość została stwierdzona. Do raportowania nieprawidłowości wykorzystywany jest elektroniczny System Zarządzania Nieprawidłowościami (IMS – Irregularity Management System). Wyjątkami od zasady konieczności raportowania objęte zostały, tak jak w poprzedniej perspektywie: nieprawidłowości na kwotę niższą niż 10 000 euro wkładu funduszy, przypadki, w których nieprawidłowość polega wyłącznie na niewykonaniu operacji, w całości lub w części, z powodu nieoszukańczej upadłości beneficjenta. Wyjątek dotyczy również przypadków zgłoszonych dobrowolnie przez beneficjenta do IZ lub instytucji odpowiedzialnej za księgowość przed wykryciem przez którąkolwiek z tych instytucji, niezależnie od tego czy wkład publiczny został już wypłacony, czy nie, a także przypadków wykrytych i skorygowanych przez IZ przed włączeniem nieprawidłowych kwot do wniosku o płatność przedłożonego Komisji.

Dla oceny możliwości zastosowania tego rodzaju odstępstw kluczowe jest zatem określenie, czy dany wydatek stanowiący nieprawidłowość został kiedykolwiek przekazany do rozliczenia na poziom KE. Powyższe odstępstwa nie

mają zastosowania do przypadków nadużycia finansowego lub podejrzenia popełnienia nadużycia finansowego oraz nieprawidłowości poprzedzających upadłość beneficjenta.

Podsumowanie

Zapobieganie nieprawidłowościom w procesie wdrażania polityki spójności polega przede wszystkim na opracowaniu systemu zarządzania i kontroli w taki sposób, aby zapewnić efektywne i zgodne z obowiązującymi przepisami wykorzystanie środków pochodzących z budżetu UE. Skuteczna realizacja polityki spójności jest możliwa tylko w przypadku pełnego przestrzegania przez beneficjentów wszystkich procedur związanych z wydatkowaniem funduszy unijnych.

W tym miejscu trzeba przywołać Program Pomoc Techniczna dla Funduszy Europejskich 2021–2027, którego celem jest zapewnienie skutecznego systemu realizacji polityki spójności w latach 2021–2027 w wymiarze strategicznym i wdrożeniowym. Najważniejsze zadania do zrealizowania w ramach tego programu to w szczególności: upowszechnienie nowoczesnych metod zarządzania zasobami ludzkimi w administracji odpowiedzialnej za wdrażanie funduszy w bieżącej perspektywie finansowej, a także stworzenie i utrzymanie odpowiednich warunków pracy dla urzędników wdrażających fundusze, które umożliwią realizację zadań wynikających z rozporządzeń unijnych.

Złożoność procedur związanych z wdrażaniem polityki spójności niewątpliwie wymaga wykwalifikowanej kadry administracyjnej, świadomej wagi podejmowanych decyzji i ewentualnych sankcji w przypadku nieprawidłowości. Należy zauważyć, że do nadużyć w procesie wydatkowania środków unijnych dochodzi w trakcie realizacji projektu, co często spowodowane jest brakiem wystarczających kompetencji po stronie pracowników beneficjenta. Z drugiej strony jednak prawidłowa weryfikacja procesu wdrażania polityki spójności wymaga również odpowiednich kwalifikacji ze strony pracowników odpowiedzialnych za ten proces ze strony instytucji zarządzających czy pośredniczących.

Wydaje się, że obowiązujące w aktualnej perspektywie finansowej Wytyczne dotyczące sposobu korygowania nieprawidłowości powinny zapewnić skuteczną weryfikację i kontrolę poprawności dokonywanych wydatków. Kluczowe znaczenie dla wdrażania polityki spójności oraz wykrywania nieprawidłowości ma – jak już wspomniano – wykwalifikowana kadra i system szkoleń podnoszących wiedzę w zakresie realizacji projektów współfinansowanych ze środków unijnych. Faktyczna ocena ich skuteczności będzie jednak możliwa dopiero w dłuższej perspektywie czasowej.

Przypisy/Notes

¹ Wersja skonsolidowana, Dz. Urz. UE C 202 z 7.06.2016, s. 47.

² Dz. Urz. UE L 231 z 30.06.2021, s. 159, z późn. zm., dalej: rozporządzenie ogólne.

³ T.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1530, dalej: u.o.f.p.

⁴ Wyrok NSA z 17.05.2017 r., o sygn. akt II GSK 2420/15, i wyrok NSA z 9.01.2014 r., o sygn. akt II GSK 1546/12.

⁵ Dz. Urz. L 198 z 28.07.2017 r., s. 29–41.

⁶ Dz.U. 2024, poz. 1717, dalej: ustawa wdrożeniowa.

- ⁷ M.P. 2023, poz. 708.
⁸ M.P. 2018, poz. 1242.
⁹ Dz.U. 2021, poz. 2179.
¹⁰ Decyzja KE C(2019) 3452.
¹¹ Dz. Urz. UE C 202 z 7.06.2016, s. 13.
¹² M.P. 2022, poz. 1077.
¹³ M.P. 2022, poz. 1119.
¹⁴ Wyrok NSA z 8.05.2024 r., I GSK 906/20.
¹⁵ Wyrok TSUE, 2016, C-406/14.
¹⁶ Ustawa z 11.09.2019 r. Prawo zamówień publicznych, t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1320.
¹⁷ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z 11.07.2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999, Dz. Urz. L 210 z 31.07.2006 r.
¹⁸ Zasada dodatkowości (współfinansowania lub uzupełniania) oznacza, że Fundusze Europejskie powinny uzupełniać środki finansowe poszczególnych państw członkowskich, a nie je zastępować. Działania Unii nie powinny zastępować działań na szczeblu krajowym i regionalnym, lecz je wzbogacać i wzmacniać.
¹⁹ Wyrok WSA w Gorzowie Wielkopolskim z 8.11.2017 r., II SA/Go 364/17.
²⁰ T.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 572., dalej: k.p.a.
²¹ Art. 207 ust. 12–12a u.o.f.p, uchwała NSA z 5.12.2016 r., sygn. akt II GPS 2/16, LEX nr 2160698.

Bibliografia/References

- Bach-Golecka, D. (2018). Dylematy regulacyjne działalności hazardowej w państwach Unii Europejskiej. W: A. Sołtys, & M. Taborowski (red.), *Krajowe regulacje hazardu w świetle prawa Unii Europejskiej* (71–84). Wolters Kluwer.
- Bańczak, W. (2016). Miękkie prawo, ale prawo, czyli o obowiązku przestrzegania soft law. *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ*, (1), 61–72.
- Chochowski, K. (2020). Zasada pomocniczości jako zasada ustrojowa. *International Journal of Legal Studies*, 8(2), 205–222. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.6367>
- Krzykowski, P. (2016). *Nieprawidłowości przy realizacji projektów współfinansowanych ze środków unijnych w perspektywie finansowej 2014–2020* (51–92). Wydział Prawa i Administracji UWM.
- Michalik, M. (2021). Procedura zwrotu środków z perspektywy unijnej. W: K. Brysiewicz, M. Porzeżyńska, & R. Poźdźik (red.), *Efektywność procedur zwrotu środków unijnych*. <https://bbs-legal.pl/wp-content/uploads/2021/03/efektywnosc-procedur-zwrotu-srodkow-unijnych.pdf> (dostęp: 20.09.2024).
- Piasecki, K. (2009). *Zarys sądowego prawa procesowego Unii Europejskiej*. Wolters Kluwer.
- Piowarczyk, A. (2017). *Procedury zamówień publicznych w projektach współfinansowanych ze środków funduszy strukturalnych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Piowarczyk, A. (2019). Wdrażanie Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko w procedurach Prawa zamówień publicznych. *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego* (11), 8–14. <https://doi.org/10.33226/0137-5490.2019.11.2>
- Snarski, S. J., & Martyniuk, M. (2023). Wybrane aspekty postępowania w sprawie zwrotu środków unijnych na przykładzie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego 2014–2020. *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego*, (7), 19–27. <https://doi.org/10.33226/0137-5490.2023.5.3>
- Szewczyk, E., & Szewczyk, M. (2014). Charakter prawny korekt finansowych oraz decyzji określających kwoty dofinansowania przypadające do zwrotu. *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego*, (6).
- Szewczyk, E., & Ćwiklińska, M. (2024). Postępowania w sprawie wyboru projektu współfinansowanego ze środków UE. *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego*, (5), 40–48. <https://doi.org/10.33226/0137-5490.2024.5.6>

Dr hab. Agnieszka Piowarczyk

Adiunkt w Instytucie Nauk Prawnych, Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, zastępczyni dyrektora kierunku prawo, specjalizuje się w problematyce Prawa zamówień publicznych oraz zagadnieniach dotyczących wdrażania funduszy strukturalnych. Posiada wieloletnie doświadczenie w udzielaniu zamówień publicznych. Autorka kilkunastu publikacji naukowych z zakresu Prawa zamówień publicznych. Kierownik i wykonawca międzynarodowych grantów naukowych finansowanych przez Polsko-Niemiecką Fundację na Rzecz Nauki.

Dr hab. Agnieszka Piowarczyk

PhD in Law, assistant professor at the Institute of Legal Sciences, Faculty of Law and Administration University of Silesia in Katowice, Degree Programme Deputy Director of Law. She specializes in public procurement law and issues related to the implementation of structural funds. She has many years of experience in awarding public contracts. Author of several dozen scientific publications in the field of public procurement law. Manager and contractor of international research grants financed by the Polish-German Foundation for Science.

Dr hab. Mariusz Krzysztofek, prof. AKP

Akademia Kujawsko-Pomorska

ORCID: 0000-0002-7451-1810

e-mail: m.mariuszkrzysztofek@gmail.com

Transgraniczne transfery danych osobowych na podstawie prawa chińskiego po nowelizacji z marca 2024 r. Porównanie z RODO¹

Cross-border transfers of personal data under the Chinese law after the amendment of March 2024. A comparison to the GDPR

Streszczenie

Wejście w życie 1.11.2021 r. chińskiej ustawy o ochronie danych osobowych stworzyło ustawowy kompleksowy system ochrony danych z dotychczasowej mozaiki przepisów, obejmujący również przepisy o przekazywaniu danych osobowych za granicę. Chińska PIPL jest oceniana jako należąca do najbardziej rygorystycznych ustaw w dziedzinie prywatności danych na świecie. Rzeczywiście, mimo widocznych inspiracji europejskim RODO zawiera w zakresie transgranicznych transferów danych rozwiązania, które są mu nieznane i znacznie bardziej wymagające. Jednak najnowsze przepisy Chińskiej Administracji Cyberprzestrzeni (Cyberspace Administration of China – CAC) dotyczące promowania i regulowania transgranicznego przepływu danych, które zostały ogłoszone i weszły w życie 22.03.2024 r. liberalizują zasady transferów danych osobowych poza Chiny. Wprowadzają wyjątki od mechanizmów transgranicznego przesyłania danych podobne do wyjątków w szczególnych sytuacjach z RODO. Zmniejszają również wolumeny danych osobowych, których przekroczenie powoduje obowiązek stosowania pewnych mechanizmów transferów. Nowelizacja upraszcza zasady przesyłania danych poza Chiny przez firmy zagraniczne prowadzące działalność również w Chinach oraz przez eksporterów chińskich. Jej celem jest m.in. ułatwienie transgranicznego handlu elektronicznego, płatności transgranicznych, czy przesyłanie danych osobowych pracowników za granicę w ramach grup korporacyjnych. Tematem artykułu są chińskie przepisy o transferach danych i ich porównanie do RODO z perspektywy normatywnej.

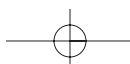
Słowa kluczowe: PIPL, transgraniczne transfery danych osobowych na podstawie chińskiej PIPL, porównanie PIPL i RODO, PIPL vs RODO

JEL: K33

Abstract

The entry into force of China's Personal Data Protection Law on 1 November, 2021 created a statutory comprehensive data protection system from the existing patchwork of regulations, including cross-border personal data transfers. China's PIPL has been considered as one of the most stringent data privacy laws in the world. Indeed, despite its apparent inspiration from the European GDPR, it contains solutions for cross-border data transfers that are unknown to it and much more demanding. However, the latest Regulation of the Cyberspace Administration of China (CAC) on Promoting and Regulating Cross-border Data Flows which were announced and entered into force on 22 March 2024, liberalize the rules for transfers of personal data outside China. It introduces exceptions to cross-border data transfer mechanisms similar to derogations under the GDPR. They also reduce the volume of personal data which, when exceeded, requires the use of certain transfer mechanisms. The amendment simplifies the rules for transferring data outside China by foreign companies operating also in China and by Chinese exporters. Its purpose is, among others, facilitating cross-border e-commerce, cross-border payments, and transferring employee personal data abroad within corporate groups. The topic of the article is Chinese data transfer regulations and their comparison to GDPR from a normative perspective.

Keywords: PIPL, cross-border data transfers under the Chinese PIPL, comparison between PIPL and GDPR, PIPL v GDPR

Wprowadzenie i przedmiot artykułu

W Unii Europejskiej od prawie 30 lat stosowane są przepisy dotyczące transferów danych osobowych do państw trzecich. Były już regulowane w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z 27.04.2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych, dalej jako RODO)², a poprzednio w dyrektywie 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 24.10.1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych³, uchylonej przez RODO. Przepisy inspirowane tym modelem przyjęło także wiele państw poza UE. W odniesieniu do niektórych, choć nielicznych, Komisja Europejska stwierdziła stopień ochrony odpowiedni do obowiązującego w UE (art. 45 ust. 1 RODO), np. wobec Japonii, Kanady, Korei Południowej, Szwajcarii, Wielkiej Brytanii. Jednak zbieżne regulacje obowiązują też w państwach, które nie były przedmiotem takich decyzji, np. zeszłoroczna nowelizacja zwiększyła stopień harmonizacji ustawy tureckiej z RODO, również w zakresie podstawy dla zagranicznych transferów danych (Krzysztofek, s. 64). Ustawy inspirowane RODO przyjęły także Chiny i Kalifornia, co ma szczególne znaczenie ze względu na wielkość tych gospodarek i fakt, że są siedzibami największych światowych firm branży Big Tech (Tech Giants)⁴.

Ustawami gospodarek ze światowego podium – regulujących transfery danych do państw trzecich i prowadzących intensywną wymianę handlową, a więc i wymianę danych – które da się porównać i które szczególnie na to porównanie zasługują, są unijne RODO i chińska PIPL.

Celem artykułu jest przede wszystkim przedstawienie chińskich przepisów o transgranicznych transferach danych osobowych na podstawie:

- ustawy Chińskiej Republiki Ludowej o ochronie danych osobowych (Personal Information Protection Law of the People's Republic of China, dalej jako PIPL)⁵, przyjętej 20.08.2021 r. na 30. Sesji Stałego Komitetu XIII Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych (parlamentu Chin), która weszła w życie 1.11.2021 r. i jest głównym aktem prawnym regulującym ochronę danych osobowych w Chinach, oraz

- przepisów Chińskiej Administracji Cyberprzestrzeni (Cyberspace Administration of China, dalej jako CAC)⁶, w kontekście nowelizacji z 22.03.2024 r. (przepisów dotyczących promowania i regulowania transgranicznego przepływu danych, które zostały ogłoszone i weszły w życie 22.03.2024 r.)⁷.

Przyjęta nowelizacja przepisów CAC liberalizuje dotychczasowe zasady transferów danych poza Chiny i ułatwia prowadzenie działalności m.in. międzynarodowym korporacjom obecnym też w Chinach. Przepływy danych są przecież konieczne nawet w najbardziej podstawowych czynnościach, takich jak płatności transgraniczne i przesyłanie danych osobowych pracowników za granicę.

Artykuł ma na celu również porównanie chińskich przepisów o transgranicznych transferach danych osobowych do RODO przy użyciu metody normatywnej i komparatystycznej.

Podstawy przekazywania przez administratora danych poza Chiny

Przekazywanie danych poza Chiny wymaga:

1) jednej z alternatywnych podstaw transferów transgranicznych określonych w art. 38 PIPL:

a) przejścia oceny bezpieczeństwa dokonanej przez CAC zgodnie z art. 40 PIPL,

b) poddania się certyfikacji w dziedzinie ochrony danych osobowych prowadzonej przez podmiot certyfikujący zgodnie z przepisami CAC,

c) zawarcia z zagranicznym odbiorcą danych standardowej umowy opublikowanej przez CAC;

2) odrębnej zgody podmiotu danych na transfer (jednak tylko w określonych przypadkach ta zgoda jest konieczna);

3) przeprowadzenia przez administratora – eksportera danych oceny skutków transferu dla ochrony danych osobowych.

Przepisy CAC z 22.03.2024 r. dotyczące promowania i regulowania transgranicznego przepływu danych wprowadzają wyjątki od obligatoryjnego stosowania tych mechanizmów przesyłania. Kryteria stosowania tych wyjątków zostały przedstawione w dalszej części artykułu. Liberalizacja CAC zbliża chińskie przepisy o transferach transgranicznych do logiki RODO, szczególnie z perspektywy eksportera danych prowadzącego działalność w skali międzynarodowej zarówno w Europie, jak i w Chinach. Bo choć przepisy chińskie różnią się od unijnych, to wiele z tych różnic odnosi się tylko do podmiotów określonego rodzaju (operatorów krytycznej infrastruktury informatycznej) albo do transferów danych przekraczających określone progi ilościowe bądź do specyficznych kategorii danych („ważnych danych” zdefiniowanych dalej), co sprawia, że w praktyce z perspektywy eksporterów danych, o których wspominałem, te różnice w wielu przypadkach nie będą miały znaczenia.

Obowiązek poddania się ocenie bezpieczeństwa przeprowadzanej przez CAC obejmuje operatorów krytycznej infrastruktury informatycznej (CIIO) oraz administratorów planujących transfer poza Chiny „ważnych danych”, natomiast administratorzy inni niż CIIO, którzy przekazują poza Chiny dane osobowe przekraczające wskazane w artykule progi ilościowe, zawierają z zagranicznym importerem danych standardową umowę według wzoru opublikowanego przez CAC. Mają też do dyspozycji alternatywę, jaką jest certyfikacja, ale ze względu na łatwość stosowania mechanizmu standardowej umowy i jego zbieżność z analogicznym rozwiązaniem Komisji Europejskiej to właśnie ono ma znaczenie w praktyce gospodarczej. Pozostałe mechanizmy zaliczam więc do różnic między RODO i PIPL, co najmniej na poziomie stosowania przez globalnych eksporterów danych działających również w Chinach. Różnice te wynikają z liberalizacji transferów z marca 2024 r.

Przed komentarzem dotyczącym wymienionych trzech alternatywnych podstaw transferów trzeba wspomnieć, że do różnic między RODO i PIPL należy także to, że w przeciwieństwie do art. 45 ust. 1 RODO prawo chińskie nie tylko nie stawia na najwyższym stopniu podium, ale nawet nie przewiduje decyzji o adekwatności ochrony danych po transferze. Możliwe jest jednak bilateralne lub multilateral-